

Życie. Instrukcja

Wystawa inspirowana twórczością Georges'a Pereca w Zachęcie – Narodowej Galerii Sztuki

Tytuł wystawy odwołuje się do jednej z najsłynniejszych powieści Pereca *Życie instrukcja obsługi*. Ta wielowątkowa opowieść o mieszkańcach paryskiej kamienicy, skomponowana w oparciu o zasady kombinatoryki i reguł szachowych, realizowała postulaty eksperymentalnej grupy literackiej OuLiPo, której Percec był członkiem od 1967 roku. Jak pisała Anna Wasilewska o dziele Pereca:

podlegające ścisłym formalnym rygorom, arbitralnie dobranym, jest książką eksperymentalną, awangardową, którą czyta się jak powieść realistyczną, nie podejrzewając istnienia pod powierzchnią tekstu skomplikowanej maszyny, wprawiającej w ruch narrację¹.

Moim zamierzeniem, jako kuratorki, było aby wystawa mogła być

oglądana bez znajomości zasady, według której została zbudowana – jako zestaw interesujących, nieco obsesyjnych prac. Jednocześnie jednak chciałam, żeby dała widzom przyjemność z odkrywania reguł, którymi w swojej twórczości – tak jak Percec – kierują się artyści. W *Uwagach o tym, czego szukam* (1978) Percec tak komentuje formalną różnorodność swojego dorobku:

Nigdy nie napisałem dwóch jednakowych książek, nigdy nie miałem ochoty powtórzyć w którejś z książek formuły, systemu czy stylu wypracowanego w poprzedniej².

Swoje utwory dzieli na należące do czterech pól, czterech sposobów zadawania sobie pytań. Jest więc pole **socjologiczne**, czyli badanie codzienności, jest **autobiografia**,

są rzeczy **ludyczne** (czyli efekt realizowania narzuconych sobie formalnych przymusów), jest także pole **fabularne**, wynikające z chęci *pisanie książek, które czyta się jednym tchem*. Myślałam o łatwości przełożenia jego podejścia do twórczości na sztuki wizualne, a także na inne dyscypliny. Bo przecież można znaleźć dużo przykładów, a nawet wyodrębnić nurty, grupy artystów, którzy układają typologie, stosując różne zapisy rzeczywistości, grając w gry według własnych reguł lub są autorami złożonych mistyfikacji. Nadrzędnym celem wystawy było pokazanie związków pomiędzy literaturą a sztuką; głównie wizualną, ale także muzyką i teatrem. Także pokazanie, że różne dyscypliny sztuki mogą mieć podobne cele: zapisy rzeczywistości, eksperymenty formalne lub tworzenie rozbudowanych narracji. Najbardziej oczywisty jest związek z literaturą – wpisujące się w jedno z czterech „pól” teksty oraz książki

¹ <http://www.ha.art.pl/aktualnosci/517-anna-wasilewska-zycie-liberackie-przez-antycypacje.html>

² G. Percec, *Uwagi o tym czego szukam*, w: *Urodziłem się. Eseje*, przeł. M. Ławniczak, Kraków 2012, s.11.

Krzysztof Pisarek, fotografie z książki *Translokacje*, 2017, druk pigmentowy, materiały prasowe Zachęty

Leg and feet positions

Marianne Wex, *Odzyskajmy naszą przestrzeń. Kobiety i męski język ciała jako następstwo patriarchalnej struktury społecznej*, 1977, plansze fotograficzne, materiały prasowe Zachęty

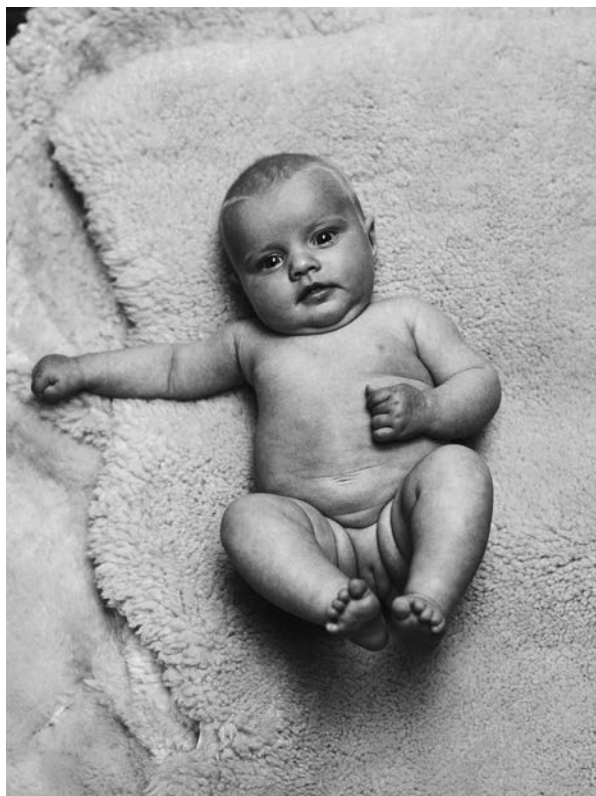
były prezentowane we wszystkich salach. Były to książki fotograficzne (m.in. Hans-Peter Feldmann, Christina de Middel), książki będące efektem projektów artystycznych (Sophie Calle, Michael Landy, Joan Fontcuberta) oraz książki, które same są projektami artystycznymi (Jonathan Safran Foer, Chris Ware). Do ich ekspozycji zostały specjalnie zaprojektowane przez Lilę Kalinowską meble. Największą powierzchnię wystawową zajmowała czytelnia skonstruowana w ten sposób, aby architektonicznie była atrakcyjnym elementem wystawy; oprócz książek, znalazły się tam m.in. prace nawiązujące bezpośrednio do tekstów Pereca, np. makieta jednego z mieszkań opisywanych w *Życiu. Instrukcji obsługi*, Lili Kalinowskiej, a także fragmenty filmowej adaptacji *Człowieka, który śpi* (reż. Georges Perec i Bernard Queysanne, 1974). W czytelni znalazły się także prace studentów Wydziału Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego,

którzy w ramach przedmiotu Działania interdyscyplinarne wykonywali zadania związane z tematyką wystawy, m.in. podejmowali próby powtórzenia gestów Pereca, jak np. *Próba zinwentaryzowania pokarmów płynnych i stałych, jakie pochłonęłam w ciągu tysiąc dziewięćset siedemdziesiątego czwartego roku* lub *Lubię nie lubię*. W efekcie tego ostatniego ćwiczenia powstała książka, której graficzny kształt nadała Karolina Niwelińska. Formę książki ma również ćwiczenie *Marzenia* (w ramach przedmiotu fotografia, prowadzący: Krzysztof Pisarek) – ulotna materia marzeń ujęta została tu w ramy algorytmu. Podobnie jak w przypadku tytułowej powieści charakterystyczną cechą prac zgromadzonych na wystawie była ich złożona struktura, czasochłonność i pracochłonność wykonania (np. obszerne cykle fotograficzne Eleanor Antin, Hansa-Petera Feldmanna, Nicolasa Grospierra, Krzysztofa Pisarka, Andrzeja Tobisa czy Marianne

Wex), w ich realizację często było zaangażowane wiele osób (jak np. w przypadku drukowanego fikcyjnego wydania *New York Timesa*, autorstwa Agnieszki Kurant, lub interaktywnej animacji *Dom na Świeżej* – gdzie historie opowiedziane przez lokatorów nieistniejącej już kamienicy interpretowane są przez 20 ilustratorów). Nie sposób więc w tym miejscu omówić każdej z prac z wystawy zajmującej pięć sal w gmachu Zachęty (takie krótkie opisy znalazły się w przewodniku w magazynie *Zachęta*; dokumentację fotograficzną i wideo można obejrzeć na stronie Zachęty w zakładce „wystawy archiwalne”). Ograniczę się tutaj do przedstawienia pojedynczych przykładów w każdej z części wystawy *Życie. Instrukcja*.

Część ludyczna

O powieści Georges'a Pereca *La Disparition* [Zniknięcie] Jerzy Franczak pisał: *to największy li-pogram w literaturze światowej*,

Hans-Peter Feldmann, *Felina*, 8 miesięcy,
z cyklu 100 lat, fotografia barytowa

Hans-Peter Feldmann, *Maria Victoria*, 100 lat,
z cyklu 100 lat, fotografia barytowa

napisany z pominięciem litery E, a przy tym – powieść przygodowa, której osnową jest zniknięcie głównego bohatera. Napisany w trzy lata później suplement, *Les Revenentes*, operujący już wyłącznie samogłoską E, to dziwaczna opowieść o kradzieży diamentów („Tygodnik Powszechny”, grudzień 2012). Podobnie ekstremalne ograniczenia narzucili sobie autorzy prac w tej części wystawy. Dla tekstu muzycznego *Wariacje Bartnickiego na wariacje Joyce’a na tematy różne* (2012–2016) materiałem wyjściowym był oryginalny tekst *Finnegans Wake*, z którego Krzysztof Bartnicki, autor polskiego przekładu *Finnegannów trenu*, usunął prawie wszystkie znaki – pozostawił tylko litery tworzące kryptogram muzyczny na podobieństwo motywu BACH. Zamienił litery w nuty, a następnie przeszedł do muzycznej partytury, znajdując w tekście zaskakująco różnorodną muzykę, m.in. motywy klasyczne, ale także folk, hymny narodowe i melodie współczesne, np. motywy z filmu *Gwiezdne wojny*. W ten sposób rozwija swoją relację z tekstem Joyce’a, przenosząc ją na

inny poziom. Fragmenty przekładu były tematem ćwiczeń dla studentów Wydziału Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego (animacje Izabeli Gnot, Jerzego Kozłowskiego, Łukasza Kuśnierza), a tekst muzyczny w aranżacji Wojciecha Kucharczyka stał się z kolei inspiracją dla animacji Karoliny Niwelińskiej. To kolaż różnych mediów, graficzna notacja podejmowanego tematu muzycznego czerpiąca z poetyki snu. W tej samej części prezentowane są kolaże filmowe przewrotnie wykorzystujące wiadomości telewizyjne autorstwa kolektywu Apsolutno *Dobry wieczór* i Omera Fasta *Konkatenacja CNN*, a także filmy found footage Martina Arnolda i zapis performansu teatralnego Weroniki Szczawińskiej i Krzysztofa Kaliskiego, który miał miejsce podczas wernisażu.

Część socjologiczna

Ta część wystawy, mogłaby być określona tytułem innego eseju pisarza – *Mysleć/klasyfikować* – mieści bowiem prace skupione na tworzeniu mniej lub bardziej rozbudowanych zbiorów według

różnego rodzaju klasyfikacji. Plan-sze fotograficzne Marianne Wex zostały wybrane z ponad 5 000 fotografii, które złożyły się na projekt badawczy zatytułowany *Odzyskajmy swoją przestrzeń*. „Męski” i „kobiecy” język ciała jako wynik patriarchalnej struktury społecznej. Wykonane w latach 1972–1977 fotografie kobiet i mężczyzn w różnych pozycjach (postaci stojące, siedzące, leżące) zostały podzielone na kategorie uwzględniające ułożenie nóg, stóp, kolan, głowy, ramion, łokci, rąk. Zdjęcia z ulic Hamburga artystka uzupełniła o materiały znalezione: prze-fotografowane reklamy, antyczne i średniowieczne dzieła sztuki. Ten konceptualny, mocno osadzony w kontekście sztuki feministycznej projekt jest historycznym świadectwem, jednak systematyczne kontrastowanie męskich i damskich sylwetek w takich samych pozach oddziałuje również swoim wizualnym komizmem. Innymi przykładami wpływającej z ducha Pereca dokumentacji „podzwyczajności” były w tej części wystawy: unikatowa książka

fotograficzna Krzysztofa Pisarka *Translokacje* (fotografie z lat 2010–2014) oraz wybór ze słynnego już cyklu fotograficznego: A–Z (*Gabloty edukacyjne*) Andrzeja Tobisa.

Część fabularna

W tej części, inspirowanej utworami Pereca *Życie. Instrukcja obsługi* i *Gabinet kolekcjonera*, znalazły się rozbudowane narracje, a także mistyfikacje artystyczne. Są to prace mające charakter opowieści, które, jak pisze Perec, powstają wyłącznie dla przyjemności, w pogoni za szczególnym dreszczykiem, jaki daje stwarzanie pozorów. Michał Chudzik w projekcie *Bruno Larek* stworzył postać fikcyjnego artysty (1901–1936), autora dadaistycznych kolaży, poezji i absurdalnych obiektów. *Dial H-I-S-T-O-R-Y* Johana Grimonpreza jest kolażem filmowym złożonym z materiałów dokumentalnych dotyczących słynnych porwań samolotów, prywatnych materiałów filmowych, zimnowojennych materiałów propagandowych i reklam. Do tego artysta dodaje własny komentarz przemieszany z fragmentami tekstów Dona de Lillo. Wideo Aleksandry Mir *Pierwsza kobieta na Księżycu* jest zapisem trwającej jeden dzień (28.08.1999) akcji artystycznej. Pracująca od świtu ekipa wyposażona w ciężki sprzęt przeistoczyła holenderską plażę w księżycowy krajobraz. O zachodzie słońca kobieca załoga zatknęła amerykańską flagę na szczycie krateru. W ciągu kilku następnych godzin plaża wróciła do poprzedniego wyglądu. Zrealizowana w atmosferze beztroskiej zabawy akcja jest feministycznym w wymowie i jednocześnie żartobliwym komentarzem na temat konspiracyjnych teorii otaczających historyczne lądowanie Apolla 11, które miało miejsce dokładnie 30 lat wcześniej.

Część autobiograficzna

W tej części wystawy, inspirowanej tekstami Pereca *Człowiek, który śpi*, *W albo wspomnienie z dzieciństwa*,

Miejsca pewnego podstępu, znalazły się różne zapisy rzeczywistości dokonywane przez artystów, którzy – jak Perec – znajdują „dostęp do swojej historii” za pośrednictwem swego ciała (np. *Rzeźbiarstwo: rzeźba tradycyjna/ Carving: A Traditional Sculpture* Eleanor Antin) lub całego życia. 100 lat Hansa-Petera Feldmanna to monumentalny, liczący 101 prac zbiór fotografii osób (rodzina, przyjaciele i znajomi artysty) w wieku od 8 miesięcy do 100 lat. Rezultatem tego prostego pomysłu pokazania upływu czasu na żywym materiale jest galeria 101 zdyscyplinowanych formalnie portretów (czarno-białe fotografie, 43 × 33 cm każda). Powściągliwy w całej swojej indywidualnej różnorodności cykl daje w sumie bezlitosny zapis drogi zmierzającej do nieuchronnego końca. Wystawie towarzyszyła książka *Życie. Instrukcja* będąca kompilacją tekstów literackich (w tym fragmentów prozy Georges’a Pereca), tekstów z zakresu literaturoznawstwa, socjologii, a także sztuki. Projekt i ilustracje: Anna i Magda Piwowar. W trakcie wystawy odbywały się spotkania z autorami tekstów (Mariusz Szczygieł, Ewa Tatar, Grzegorz Jankowicz, Jerzy Franczak), koncert Wojciecha Kucharczyka i performans *Aiofobia* Roberta Kuśmirowskiego. Dział edukacyjny Zachęty był odpowiedzialny za starannie przygotowany program filmowy (*Człowiek, który śpi*, reż. B. Queysanne i G. Perec, *Dubel*, reż. J. Grimonprez, *Kronika wypadków*, reż. P. Greenway, *Resztki*, reż. O. Fast), oprowadzania tematyczne, warsztaty dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Tekst jest skróconą wersją materiałów umieszczonych w *Magazynie Zachęty* (luty–kwiecień 2017) i w książce *Życie. Instrukcja*, wyd. Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2017

Życie. Instrukcja

Wystawa inspirowana twórczością Georges’a Pereca, Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa, 4.02–23.01.2017

kuratorka: Jadwiga Sawicka

współpraca ze strony Zachęty: Katarzyna

Kołodziej, Michał Kubiak

projekt ekspozycji: Lila Kalinowska

identyfikacja wizualna wystawy,

opracowanie graficzne tekstów: Kaja Gliwa, Mikołaj Moskal

artyści: Eleanor Antin, Apsolutno,

Martin Arnold, Krzysztof Bartnicki,

Michał Chudzicki, CT Jasper & Joanna

Malinowska, Omer Fast, Hans-Peter

Feldmann, Bartosz Fic, Kaja Gliwa &

Mikołaj Moskal, Johan Grimonprez,

Nicolas Groszpiere, Grzegorz

Jankowicz, Lukáš Jasanský & Martin

Polák, Alicja Karska & Aleksandra

Went, Lila Kalinowska, PIO Kaliński,

Agnieszka Kurant, Jamie Livingston,

Justyna Łuczaj-Salej, Piotr Macha,

Martyna Miller, Aleksandra Mir,

Karolina Niwelińska, Krzysztof

Pisarek, Jan Rusiński i ilustratorzy,

John Stezaker, Weronika Szczawińska

& Krzysztof Kaliski, Mariusz

Tarkawian, Andrzej Tobis, Marianne

Wex oraz studenci Wydziału Sztuki

Uniwersytetu Rzeszowskiego

autorzy książek: Sophie Calle, Jonathan

Safran Foer, Cristina de Middel, Joan

Fontcuberta, Michael Landy,

Chris Ware

Ilustracje

Krzysztof Pisarek, fotografie z książki

Translokacje, 2017, druk pigmentowy,

dzięki uprzejmości artysty

Marianne Wex, *Odzyskajmy naszą*

przestrzeń. „Kobiety” i „męski” język

ciała jako następstwo patriarchalnej

struktury społecznej, 1977, plansze

fotograficzne, dzięki uprzejmości

artystki i galerii Zachęta

Hans-Peter Feldmann, *Felina i Maria*

Victoria, 100 lat, z cyklu 100 lat,

fotografia barytowa, VG Bild/Kunst,

Bonn for H.P. Feldmann,

z materiałów Zachęty